

IZAZOVI VISOKOG OBRAZOVANJA U BIH
CHALLENGES FACED BY BH HIGHER EDUCATION

Introduction

Society and higher education are ruled by (a) structural, (b) functional and (c) mutual causal relations. Higher education is one of the facts of the society; it is a social phenomenon, of its own importance and specificities. As a social phenomenon, higher education is very similar or identical to its society, both structurally and functionally. This means that it has the kind of structure and the kind of functionality that the society has. Most of the characteristics of the society are, at the same time, the characteristics of higher education, and vice versa. Therefore, it is very harmful, and even dangerous, to claim that our education as a whole, including higher education, is of top quality. Such a claim is sociologically inaccurate, because the sociological truth is that all social phenomena of a society are, more or less, reflection of that society. There may be some positive aspects, but if the context and background is darkness, those aspects are not positive in their nature; they are such because they are in darkness.

Autistic view of higher education excludes from its horizon the interconnectedness of social development and education, that is, between the economy and education. Below is an overview of the key determinants for the smooth functioning and development of universities that require a clear attitude, manner and time of their solution in the context of legislation, research activity, teaching process, human resources strengthening, investment and furnishing.

Uvod

Između društva i visokog obrazovanja vladaju: (a) *strukturalni*, (b) *funkcionalni* i (c) *uzajamni uzročno-posljedični odnosi*. Visoko obrazovanje je jedna od činjenica društva, jedna društvena pojava, ma koliko bila značajna i specifična. Kao društvena pojava, visoko obrazovanje je veoma slično ili identično njegovom društvu kako strukturalno tako i funkcionalno. To znači sa ono ima onakvu strukturu i onakvu funkcionalnost koju i kakvu ima njegovo društvo. Većina karakteristika društva su, u isto vrijeme, i

karakteristike visokog obrazovanja i obrnuto. Zbog toga je veoma štetna, pa čak i opasna, tvrdnja da je naše obrazovanje u cjelini, uključujući i visoko, veoma kvalitetno. Takva tvrdnja je sociološki netačna, jer sociološka istina je da su sve društvene pojave jednog društva manje-više takve kakvo im je društvo. Mogu postojati svijetle tačke, ali ako je kontekst i pozadina svijetlih tačaka tama, svijetle tačke su svijetle ne zato što su svijetle po sebi, već zato što su u tami.

Autistički pogled na visoko obrazovanje isključuje iz svog horizonta sagledavanja stvari međusobnu povezanost razvoja društva i školskog obrazovanja, odnosno privrede i školstva. U nastavku se daje pregled ključnih determinanti za nesmetan rad i razvoj univerziteta o kojima je potrebno imati jasan stav, način i vrijeme njihovog rješavanja u pravnoj regulativi, naučno-nastavnoj, naučnoistraživačkoj djelatnosti, kadrovskom jačanju, investiranju i opremanju.

1. Bolonjski proces u državi u tranziciji

U BiH, kao i u širem okruženju, u toku je sveopći proces globalizacije. Države bivšeg socijalizma uz proces globalizacije zahvaćene su i procesom tranzicije. BiH u tim procesima ima još dosta vrlo nepovoljnih činjenica, među kojima su:

- BiH je nedavno izišla iz veoma teškog rata;
- još je veoma podijeljena politički, etnički, administrativno, privredno, obrazovno itd.;
- ima vrlo nizak nivo društveno-ekonomskog razvoja;
- ima vrlo visok stepen nepismenosti i nizak procent fakultetski obrazovanog stanovništva;
- ima nizak nivo integracije u evropske i svjetske privredne i političke tokove;
- ima dugogodišnju političku i ekonomsku krizu;
- ima nizak nivo demokratskih odnosa i uvažavanja različitih interesa i potreba u društvu i u svakoj instituciji, uključujući i univerzitet;
- ima snažne ostatke političke i finansijske kontrole univerziteta;
- ima snažne ostatke tradicionalne svijesti koji neadekvatno tretiraju mjesto studenta u obrazovnom procesu;
- kantonalna nadležnost na visoko obrazovanje proizvodi mnoštvo negativnosti;

- odsustvo ne samo jedinstvene već i koordinirane politike visokog obrazovanja u BiH i u FBiH;
- nedavna ratna prošlost i dugogodišnja ekonomska kriza u svakodnevnom životu proizvodi dominaciju socijalnih nad svim ostalim društvenim potrebama;
- jako etabilirana društvena i politička svijest da je obrazovanje, uključujući i visoko, društvena potrošnja;
- duga politička kriza i nestabilnost izvršnih vlasti na svim nivoima administrativne organizacije BiH;
- snažna koruptivna svijest u svim strukturama kako vlasti tako i društva, uključujući i visoko obrazovanje;
- neafirmirana i društveno nepriznata svijest o značaju znanja i kvalitete rada u svakoj vrsti društvene afirmacije i ugodnog života;
- u Evropskoj uniji ulaže se oko 2% GDP za naučnoistraživačke i istraživačko-razvojne projekte; nažalost, u BiH ne postoji djelotvoran zakonodavni, niti finansijski okvir sistemskog pristupa u iniciranju, unapređenju i reguliranju naučno/umjetničkoistraživačkog i istraživačko-razvojnog rada ni na jednom nivou vlasti. Zbog komplikovanosti ustavnog uređenja BiH, ingerencije za oblast naučno-tehnološkog razvoja su raspoređene od države, entiteta do kantona.¹

Sve to ima direktne refleksije i na univerzitet. Odgovori na globalnu finansijsku krizu u svijetu su različiti; u nekim državama ekonomski i društveno razvijenog svijeta rješenje se traži u jakom državnom

¹ Problematika naučnog i tehnološkog razvoja Bosne i Hercegovine spada u domen poslova Ministarstva civilnih poslova. Ministarstvo civilnih poslova je iniciralo donošenje Okvirnog zakona o osnovama naučnoistraživačke djelatnosti i koordinaciju unutrašnje i međunarodne naučnoistraživačke saradnje BiH, na državnoj razini u 2009. godini (www.mcp.gov.ba). U skladu sa obavezama iz Okvirnog zakona, Ministarstvo civilnih poslova je iniciralo, izradilo i usvojilo (decembar 2009. godine) „Strategiju razvoja nauke u Bosni i Hercegovini” i „Akcioni plan” za njeno provođenje u periodu 2010–2015. godine (www.mcp.gov.ba). Problematika naučnog i tehnološkog razvoja spada u domen Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke u saradnji sa Akademijom nauka BiH je iniciralo i pripremilo (decembar 2010. godine) „Nacrt strategije razvoja nauke u Federaciji BiH 2011–2021.“ (www.fmon.gov.ba). Ova problematika pripada i kantonalnim ministarstvima obrazovanja, nauke, kulture i sporta. Npr., Vlada TK je donijela prijedlog „Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2008–2013.“ (<http://www.vladatk.kim.ba>) i u nju uključila i neka pitanja naučnoistraživačkog rada. Trenutno se u FBiH sa svih nivoa vlasti ulaže oko 0.05% GDP za naučnoistraživačke i istraživačko-razvojne projekte (u EU 2% GDP).

intervencionizmu, državnoj pomoći posrnulim nacionalnim bankama i nacionalnim privrednim granama, što u teorijsko-političkom smislu znači nekim oblikom relativiziranja i socijalizacije liberalizma.

2. Ideja ujedinjenja Evrope i Bolonjski proces

Evropska unija izgradila je koncept „društva znanja”. Ona je osmislila društveni program izlaska iz krize poznat pod imenom 3T (timely – pravovremeno, temporarily – privremeno, targeted – ciljano). U tom konceptu poseban značaj dat je ulozi znanja, a time i univerziteta u društvu. Stoga je u osnovi evropske politike danas, ne samo s obzirom na politiku integracije Evrope u jedan vrijednosno civilizacijski prostor, reforma visokog obrazovanja poznata pod imenom Bolonjski proces. On ima svoje osnove i poticaje u filozofiji uspjeha američkih univerziteta i predstavlja svojevrsan oblik amerikanizacije evropskog prostora visokog obrazovanja. Kao što BiH ne može izbjeći opće procese globalizacije i tranzicije, tako ni univerziteti u njoj ne mogu biti izvan tih tokova i sadržaja. Prilagođavanje visokog obrazovanja zahtjevima politički, privredno, radno, obrazovno integrirane Evrope ostvaruje se kroz Bolonjski proces reforme univerziteta u BiH. Nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH i EU 2008. godine BiH je postala dio ne samo ekonomskog već i pravnog, političkog, obrazovnog i svakog drugog prostora EU. To znači da se BiH opredijelila za ulazak u EU u svakom pogledu. Budući da je EU prostor „društva znanja”, to je pretpostavka svih oblika uključenja BiH u EU obrazovanje. Jedinstveni prostor visokog obrazovanja u Evropi je jedna od temeljnih pretpostavki privrednog, posebno jedinstva tržišta rada i kapitala, ali i njenog vrijednosnog i političkog jedinstva. BiH je prije potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju potpisala Sporazum o pristupu Bolonjskom procesu 2003. godine. Politika obrazovanja u BiH je integracija obrazovanja u BiH u jedinstveni obrazovni i naučnoistraživački prostor EU.

Društvena paradigma evropskog razvijenog svijeta 21. stoljeća je poznata kao „ekonomija znanja“ ili „ekonomija inovacija“. Njegova strategija je ulaganje u ljudske resurse. Peter F. Drucker, prorok modernog menadžmenta, definira radnika znanja kao „obrazovanu osobu” koja svoje znanje primjenjuje u sadašnjosti, koristeći ga za oblikovanje budućnosti.² Prema njemu, društvo znanja je postindustrijsko, postkapitalističko društvo.

² Vidi: Liessmann, Konrad Paul (2008), *Teorija obrazovanja: Zablude znanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, str. 28.

U njemu je znanje „najvažnije proizvodno sredstvo tog društva”, univerzitet je najveći, fundamentalni, „presudni resurs novog društva”.³ Cjeloživotno učenje je ideologija društva znanja. Prema shvatanju K. Liessmanna, cjeloživotno učenje je ono što se ranije nazivalo „obrazovanje odraslih”, „usavršavanje u poduzeću”, „učenje koje nas prati kroz život”, s tom razlikom što je to anglizam koji na evropskom prostoru nema negativnu konotaciju, jer je tek započela njegova upotreba. Svi ovi pojmovi, kako ih ocjenjuje Liessmann, su eufemizmi, znače isto, da je učenje prisilno, „pri čemu nitko ne zna šta i koliko treba učiti”. Prisila učenja koja se naziva cjeloživotno učenje „ide za fleksibilizacijom rada”. Prema njemu, pojam cjeloživotnog učenja simbolizira jedno novo vrijeme u kojem nema jedne životne faze koja je namijenjena za obrazovanje, stjecanje, rad i zaradu. Savremeni društveni odnosi, tržište rada i kapitala promijenili su smisao tradicionalnog obrazovanja. Stalne tehničke inovacije i tržišni odnosi vođeni interesom kapitala uzrokuju takvu stalnost učenja da svako pojedinačno i društvo u cjelini imaju utisak da nam je uvijek premalo znanja, da nam je znanje nedovoljno. Individua društva znanja, kaže Liessmann, u tom je kontekstu tragikomična, permanentno teži za novim znanjem i kvalifikacijom iako „nikada ne dolazi u priliku da te kvalifikacije na nekom radnom mjestu adekvatno upotrijebi”. Nemogućnost adekvatne blagovremene primjene nove kvalifikacije ne nastaje nikakvom izvanjskom smetnjom, već brzinom fleksibilizacije rada koja nastaje kao posljedica stalnosti tehničkih inovacija i tržišnih odnosa. Cjeloživotno učenje je ideologija težnje individue i društva da budemo *fit for the job*.

Mjesto i prostor ne samo realizacije već i kreacije „ekonomije znanja” je sistem visokog obrazovanja, naučnog i umjetničkog istraživanja i inovacija. U ovu evropsku paradigmu društvenog usmjerenja ne uklapa se BiH. Njen koncept razvoja nije baziran na razvoju ljudskog kapitala, ljudskih resursa. Npr. za razliku od BiH, Slovenija je od 5 izabranih prioriteta 3 fokusirala na faktore nove ekonomije znanja: povećanje konkurentnosti privrede, ulaganje u istraživanje i razvoj. Preovladavajuća razvojna paradigma u BiH je bazirana na kapitalna ulaganja u infrastrukturu.⁴

Zračak nade univerzitetima u BiH pruža činjenica da je BiH potpisala Sporazum o procesu stabilizacije i pridruživanja (2008), čime je stekla mogućnost da pristupi IPA programu, programu pod nazivom *Instrument pretpriступne pomoći* usvojen u EU 2006. godine, iako BiH kao zemlja

³ Drucker, Peter F. (2002), *Was ist Management?*, München.

⁴ FBiH za poticaj naučnoistraživačkom radu i razvoju poduzetništva izdvaja ispod 2%, dok su kapitalna ulaganja u infrastrukturu oko 70%, ulaganja u poticaj povratku od 10%.

potencijalni kandidat može koristiti fondove samo kroz prve dvije komponente IPA programa (pomoć u tranziciji i institucionalnoj izgradnji; prekogranična saradnja). Pa ipak, veoma dobra politička činjenica po razvoj visokog obrazovanja u BiH jeste ulazak BiH u program Erasmus+. Nažalost, institucije visokog obrazovanja u BiH ne koristi dovoljno ni ove mogućnosti te time ne doprinose dovoljno niti svom niti razvoju ekonomije BiH.

Ekonomija BiH, posmatrana s obzirom na visoko obrazovanje, pokazuje: (1) da su proizvodi izvoza iz BiH robe intenzivnih resursa, niskih radnih vještina. Svega 4% ukupnog izvoza BiH čine proizvodi visokokvalificirane radne snage, ostalo je roba niske kvalifikacione strukture radne snage; (2) da je veoma visoka javna potrošnja, što s obzirom na način finansiranja univerziteta u BiH dovodi u nepovoljan položaj. U vrijeme izrade „Strategije srednjoročnog razvoja BiH za period 2004–2007.“ udio javnog troška bio je 50,4%, daleko viši nego u drugim tranzicijskim zemljama. Iz toga je izveden za obrazovanje vrlo nepovoljan zaključak. Rečeno je da „visok nivo potrošnje i neefikasnost pokazuju da povećanje trošenja na obrazovanje ne bi trebalo biti dozvoljeno, nego umjesto toga, trebalo bi biti smanjeno, naročito u FBiH“. Na toj osnovi univerzitet kao tzv. budžetski korisnik ima restrikciju novih zapošljavanja čak i nastavnika, što znači da ima društveni tretman potrošača.

Razvojna politika i strategija stvaranja novih radnih mjesta⁵ zahtijeva permanentno podizanje stručnih sposobnosti, znanja i vještina radne snage i menadžmenta firmi. Univerzitet ima poseban značaj i ulogu u podizanju i razvoju vještina i savremenih znanja radne snage i menadžmenta u svim oblastima života i rada. Konkurencija izazvana globalizacijom, kako na lokalnom tako i širem tržištu, zahtijeva stalno poboljšanje sposobnosti radne

⁵ TK u razvojnom smislu ima tri ekonomsko-geografske grupacije:

- a) subregija Tuzlanskog industrijskog bazena (Tuzla, Lukavac, Živinice, Banovići),
 - b) poljoprivredno-poduzetnička subregija (Gračanica, Srebrenik, Gradačac) i
 - c) spoljoprivredno-ruralna subregija (Sapna, Teočak, Čelić, Doboj-Istok, Kalesija, Kladanj).
- Na ovom prostoru, prema procjeni, živi blizu 500.000 stanovnika, što čini preko jedne petine stanovništva Federacije BiH (21,3%). TK je veći od države Luxemburg kao i od 23 od ukupno 26 švicarskih kantona, najgušće naseljeno područja BiH (187,6 stanovnika po km²), 13,0% ukupnog stanovništva BiH. TK bilježi negativnu stopu rasta stanovništva, od – 0,7% prosječno godišnje u periodu od 2003. do 2007. godine. Od 373 naselja na području TK njih 315 je ruralnog karaktera na kome živi 35,6% ukupnog stanovništva Kantona. Urbana područja čine 14,6% ukupne površine i 64,4% ukupnog stanovništva TK. Sve od 1996. godine pa na ovamo u kontinuitetu je krajnje negativan trend odnosa zaposlenih i nezaposlenih u TK. Stopa nezaposlenosti npr. u 2007. godini bila je 53,1%, među najvećim stopama registrirane nezaposlenosti u BiH. Broj zaposlenih TK u 2007. je 80.222 osoba, što čini 16,1% ukupnog broja stanovništva, 23,4% radno aktivnog stanovništva i 47,2% radne snage u Kantonu.

snage i menadžmenta. Stoga univerzitet, tržište rada i kapitala, uz učešće društveno-političkih zajednica, razvijaju program stručnog usavršavanja svih zanimanja, a ne samo nastavničkog kadra u osnovnim i srednjim školama, u cilju jačanja, osavremenjivanja i podizanja radne snage na viši nivo znanja i vještina potrebnih za rad na sredstvima novih tehnologija. Uporedo i zajedno s transferom i razvojem tih novih znanja i savremenih vještina potrebno je i stručno usavršavanje i osavremenjivanje svih vrsta menadžmenta: privrednog, bankarskog, školskog, zdravstvenog, industrijskog, javne uprave, malih, srednjih, velikih preduzeća itd. s novim oblicima i tehnologijama upravljanja, standardima proizvoda, marketing/prodajnim sposobnostima, što je izvorna dužnost univerziteta.

Poznata je činjenica da ekonomiju baziranu na opisanoj razvojnoj paradigmi, poduzetništvu, inovacijama, znanju i kreativnosti nije moguće realizirati u *netolerantnom, zatvorenom/ksenofobičnom društvu*.⁶ Univerzitet je idealno mjesto uspostave demokratskih društvenih odnosa.

3. Humboltovski i bolonjski univerzitet

Jedna od nekoliko fundamentalnih odrednica bolonjske filozofije visokog obrazovanja jeste usmjerenje univerziteta na rad studenta.

Cilj reformisanog, bolonjskog univerziteta jeste da pripremi studenta za zapošljavanje i samozapošljavanje nakon završetka studija ali i na cjeloživotno učenje, uz specifične rezultate učenja u pojedinim područjima. To je njegova *differentia specifica* u odnosu na klasični, humboltovski tip univerziteta. Bolonjski i humboltovski univerziteti se bitno razlikuju kako u cilju tako i sadržaju obrazovanja. Prvi je više društveno i znanstveno pragmatičan, blizak tvornici znanja, drugi zajednica individualiziranih naučnih istraživača. U našem kontekstu, bolonjski koncept univerziteta je koncept nade i očekivanja u visokom obrazovanju. Međutim, i na našim bolonjskim univerzitetima, zbog niza faktora materijalne, tradicijske, političke prirode, zbog educiranosti jednog broja profesora po za danas zastarjelim pedagoškim metodama, nastava se izvodi manje-više na tradicionalan način, na način *ex cathedra*.

⁶ Vidi: (1) knjigu Richarda Floride „The rise of creative class“ i (2) knjigu Karla Popera „Zatvoreno društvo i njegovi neprijatelji“.

Nesporno je da je ne samo u pedagoškom već i u društveno-političkom smislu „pedagoški rad“ *ex cathedra autoritaran*. On ne vodi razvoju kreativne i kritične svijesti. Autoritaran nastavni rad neprihvatljiv je i vrlo štetan način rada. Uopće nije upitno koliko je to u današnje vrijeme pedagoški neprihvatljiv način rada s obzirom na društveni, politički, pedagoški trend u svijetu. Nastava *ex cathedra* ne omogućava učešće studenta u njoj, pasivizira studenta. Zahtjev moderne pedagoške teorije ali i društvene prakse je *aktivno učešće studenta* u nastavi, što znači učešće studenta u naučnoistraživačkim projektima profesora kao i samom nastavnom procesu u svim momentima i segmentima. *Predavanja u velikim grupama* su velika *opasnost* po kvalitetan rad univerziteta. Ona su opasnost kako u strogo pedagoškom smislu, kao način rada kojeg uče studenti i kojeg će oni prakticirati kasnije u svom radu, tako i u društvenom i političkom smislu. Takav način rada producira i stimulira *autoritarnu svijest* i *nedemokratsko ponašanje*. Nije rijetko da jedan profesor predaje nekoliko predmeta studentima iste studijske grupe, odsjeka ili fakulteta na *nekoliko godina* (na drugoj, trećoj, četvrtoj). Pedagoški posmatrano, manji je problem ako jedan nastavnik drži više predmeta nego ako uz to što drži više predmeta drži i na nekoliko godina studija istim studentima. Student je pozvan da savlada temeljna znanja u području svog studija ali i da stekne vještine za svoje cjeloživotno učenje, za razvijanje strategija rješavanja problema, za kritičko razmišljanje o problemu i situaciji. Takav pristup potiče nastavnika da upotrebljava savremene metode nastavnog rada koje će studenta uvažavati kao subjekta učenja, a ne samo objekta podučavanja. To znači da Bolonjski proces prisiljava i nastavnike na kontinuirano cjeloživotno učenje i usavršavanje.

Adekvatno bolonjskoj filozofiji visokog obrazovanja, univerzitet treba biti istinski, a ne demagoški usmjeren studentu tako da se nastavni plan temelji na opterećenju studenata, a ne nastavnika, da su važni rezultati učenja, a ne samo njegovi sadržaji, da metode rada stavljaju studenta u središte nastavnog procesa, da većom slobodom u izboru predmeta studenti kreiraju vlastiti put kroz studij, da se student pripremi za cjeloživotno učenje, zapošljavanje i samozapošljavanje.

4. Evropska dimenzija univerziteta

Različiti su načini ostvarivanja i promicanja evropske dimenzije univerziteta, ali fundamentalni među njima su: mobilnost studenata i profesora, zajednički studijski programi, posebno na trećem ciklusu studija, i internacionalizacija naučnoistraživačke djelatnosti.

Aktivnosti na provedbi Bolonjskog procesa u cjelini, pa tako i aktivnosti na promicanju evropske dimenzije visokog obrazovanja, imaju za cilj da razviju „snagu Evrope u ujedinjenju bez jednoobraznosti”. Harmonizacija visokog obrazovanja za Evropu danas predstavlja veliki, ne samo materijalni već i politički izazov.

Budući da će prijelaz u „društvo znanja” i promjene u sistemu visokog obrazovanja imati dalekosežne posljedice na čitavo društvo, potrebne promjene ne samo prakse nego i politike visokog obrazovanja zahtijevaju angažman i odluke čitave zajednice, zbog toga provedba Bolonjskog procesa nije samo stvar univerziteta već vlada i društva u cjelini.

Bolje poznavanje evropskog historijskog i kulturnog razvitka također je preduvjet za kvalitetno funkcioniranje Evrope, a time i za povećanje njene konkurentnosti na međunarodnom tržištu i za ostvarivanje kvalitetnijeg života svih građana.

Radi boljeg snalaženja u globaliziranoj Evropi treba bliže i bolje upoznati njen zakonodavni i politički sistem, kulturne specifičnosti, shvatanja, etničke procese, političke težnje itd. Ta potreba svakim danom postaje sve izraženija i jača. Ona zahtijeva kvalitativne promjene univerziteta, viši nivo saradnje i integracije visokog obrazovanja kako u nastavnoj tako i naučnoistraživačkoj djelatnosti univerziteta i privrede, tržišta rada, kako na lokalnom tako i na evropskom internacionalnom nivou. *Internacionalizacija univerziteta* u svim segmentima njegovog rada je jedan od prioriteta Bolonjskog procesa.

Predsjednici država i predsjednici vlada zemalja Evropske unije na sastanku u Lisabonu 2000. donijeli su odluku o stvaranju Evrope kao najdinamičnije ekonomije svijeta. Takav ambiciozan plan zahtijeva ubrzani ekonomski rast Unije, a za ostvarenje toga cilja drži se da je najvažnije znanje, sposobnosti i kreativnost njenih građana. Kvaliteta obrazovanja uz dinamičnost i kreativnost mladih drži se jednom od najznačajnijih i najvrjednijih prednosti Evrope koja predstavlja pokretačku silu njenog prosperiteta i zajedništva.

Uz stvaranje zajedničkog tržišta i razvoj poduzetničke kulture, jedan od prioriteta zemalja EU jeste i stvaranje zajedničkog evropskog područja visokog obrazovanja i evropskog naučnoistraživačkog područja. Jednim od političkih zadataka vitalnih za stvaranje Evrope znanja drži se povećanje individualne mobilnosti mladih, studenata, nastavnika i naučnika. U eri globalizacije iskustva stečena u drugim sredinama važna su za svakog pojedinca, jer povećavaju mogućnost zapošljavanja. Studij ili boravak u stranoj zemlji pridonosi ne samo njima već i onima s kojima su u kontaktu

kao i sredini u koju se vraćaju nakon boravka. Mobilnost studenata i nastavnika postoji otkako postoje i univerziteti, ali EU želi bitno povećati broj svojih građana koji se školuju na različit način i uče u drugim zemljama. Stoga putem svojih programa potiče studiranje na stranim univerzitetima, studijske posjete, stručne tečajeve i kolegije, razmjene i susrete. Svake godine hiljade mladih sudjeluju u programima razmjene u obrazovanju, praksi ili učenju jezika u okviru različitih programa EU.

U vremenu tranzicije društva i reforme univerziteta iskustva studenata i profesora sa univerziteta u razvijenim zemljama svijeta od neprocjenjive su vrijednosti i značaja. Univerziteti u BiH, opterećeni svojom „akademsom“ zatvorenošću, ne priznaju svojim studentima ono što urade na drugom univerzitetu kao da su uradili na njima. Još nije u potpunosti zaživjela praksa da se profesorima svaki rad naših profesora na univerzitetima zapadne Evrope i SAD-a vrednuje i priznaje ne samo prilikom izbora u više zvanje već i u svim drugim situacijama. Na univerzitetu je nužno poticati svijest o pripadanju bosanskoj, regionalnoj i svjetskoj akademskoj zajednici, a ne poticati lokalizam i provincijalizam. Administrativna, kulturna, politička, ekonomska, etnička partikularizacija, dejtonska kantonizacija u ovom momentu ima veoma negativne posljedice u svakom pogledu.

Paralelno sa jačanjem veza i saradnje sa univerzitetima razvijenih zemalja Evrope i SAD-a, univerzitetima regije nužna je međuniverzitetska saradnja na nivou BiH. Nažalost, ni ove saradnje, saradnje sa univerzitetima BiH nema, osim učešća nastavnika sa jednog u nastavi drugog univerziteta u vidu honorarnog angažmana.

Zajednički magistarski i doktorski studiji nalaze se visoko na popisu akademskih i političkih prioriteta univerziteta u EU, jer oni ostvaruju akademsku mobilnost, zajednička naučno/umjetnička istraživanja, prenos ECTS, osiguranje kvalitete, međusobno prepoznatljive i transparentne stupnjeve obrazovanja.

U Pragu 2001. godine na Samitu evropskih ministara obrazovanja ministri su pozvali na razvoj modula i studija koji bi se izvodili na partnerskim institucijama visokog obrazovanja u različitim zemljama potpisnicama Bolonjske deklaracije. Zemljama koje su članice EU ili su zemlje kandidati u mobilnosti studenata i nastavnika kao i u kreaciji zajedničkih studija pomaže EU kroz svoje programe. Zajednički studiji u Evropi postoje u većini studijskih disciplina, no najviše ih ima u području ekonomije i u inženjerskim studijima, a slijedi pravo i menadžment. Dosta zajedničkih studija ima u evropskim studijima, komunikacijama i medijima, stranim

jezicima i ostalim društvenim naukama. Zajednički studiji su magistarski ili doktorski studiji koje zajedno organiziraju dva ili više univerziteta u Evropi s ciljem postizanja veće kvalitete studija, mobilnosti studenata i nastavnika. Završetkom studija student stječe diplomu dvaju ili više univerziteta partnera. Predaje se uglavnom na jeziku zemlje partnera i/ili engleskom jeziku.

Postoji nekoliko razloga i motiva zbog kojih institucije visokog obrazovanja u Evropi organiziraju zajedničke studije. Glavni razlog je sve veća potreba za studijima koji izučavaju evropske integracije, jer realno postoji sve veća potreba za znanjem iz tog područja.

Zajednički studiji organiziraju se i u fundamentalnim naučnim područjima gdje postoji relativno mali broj studenata na magistarskom i doktorskom stupnju prije nego na preddiplomskom studiju. Takvi se studiji u pravilu temelje na ugovorima među institucijama, a mnogo rjeđe na međudržavnim ugovorima.

Mali broj država ima zakonske odredbe o zajedničkim studijima, što često izaziva probleme prilikom akreditacije takvih programa i diploma. Pozitivan izuzetak je Austrija. Problem predstavlja dodjeljivanje jedinstvenog akademskog stupnja u ime svih partnerskih institucija. Posljedica je toga da se često dodjeljuje dvostruki stupanj ili se daje nacionalna kvalifikacija s naznakom da je ona posljedica zajedničkog evropskog studija.

Zajednički studiji imaju sve ili barem neke od sljedećih karakteristika:

- studijske programe razvija i/ili izvodi više institucija;
- studenti s jedne institucije sudjeluju u barem jednom dijelu programa na drugoj instituciji;
- studentski boravci na drugoj partnerskoj instituciji su usporedive dužine;
- studijski boravci i ispiti provedeni na partnerskoj instituciji u potpunosti se, a često i automatski, priznaju na matičnoj instituciji;
- profesori svake partnerske institucije predaju i na drugim institucijama te sudjeluju u zajedničkim programima, ispitima i slično;
- nakon završetka programa student dobiva nacionalnu kvalifikaciju svake partnerske institucije ili jedinstven stupanj koji se dodjeljuje zajednički.

Instead of conclusion

In order to achieve the strategic goals of quality assurance, continuity of learning in all three cycles of studies, development and improvement of the university as a generator of overall social development in Bosnia and Herzegovina, sustainability and development of study programs implemented at the university, development and promotion of research activity, internationalization and integration of B-H universities in the European Higher Education Area, it is necessary to ensure the social and political commitment on a number of key issues of the present and the near future of the university.

Umjesto zaključka

U cilju dostizanja postavljenih strateških ciljeva, osiguranja kvaliteta, kontinuiteta učenja na sva tri ciklusa studija, razvoja i unapređenja univerziteta kao generatora sveukupnog društvenog razvoja BiH, održivosti i razvoja studijskih programa koji se realizuju na univerzitetu, razvoja i unapređenja naučnoistraživačkog rada, internacionalizacije i integracije univerziteta u BiH u evropski prostor visokog obrazovanja, potrebno je jasno društveno i političko opredjeljenje o brojnim ključnim pitanjima sadašnjosti i bliske budućnosti univerziteta.